

Крива затока та Крива коса

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 47°03' пн. ш., 38°07' сх. д.

Розташування: Північне Приазов'я, Новоазовський район Донецької області, на південний захід від м. Новоазовськ.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,2 м, максимальна – 1,6 м

Площа: 1400 га

Короткий опис: Угіддя складається з морської затоки, піщано-черепашкової коси та системи мілководних озер з очеретяними заростями. Має дуже велике значення як місце гніздування та утворення сезонних скупчень водолюбних птахів.

Рамсарські критерії: 3, 4

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(3) Тут регулярно перебуває велика кількість голінастих *Ciconiiformes*, сивкоподібних *Charadriiformes* та гусеподібних *Anseriformes* птахів, які є індикаторами екологічного стану середовища.

(4) Місце гніздування 10–15 тис. пар водно-болотних птахів та зимівлі кількох тисяч гусеподібних.

Фізичні особливості ВБУ: Подекуди по берегах Кривої затоки спостерігаються виходи вапняків. Західний берег коси досить порізаний, тут багато невеликих заток та прибережних мілководних озер, мулистих наливних островів. На косі знаходяться піщано-черепашкові пляжі, солончакові та літоральні болота, низькотравні ділянки. Внаслідок алювіальних процесів розміри коси постійно збільшуються. У західній прибережній частині Кривої коси багато заток та мілководних озер. До угіддя також належить лиман Кривокосий з прилеглими до нього мілководдями та заплавою річки Мокра. Угіддя постійно видозмінюється завдяки впливу осінніх та весняних штормів, що може спричинити утворення нових солоних озер. Клімат помірно-континентальний з короткою теплою зимою і довгим спекотним літом. Річна кількість опадів становить 300–400 мм, а випаровування – 800–900 мм. Температура води влітку – +22–30 °С, взимку – близько 0°С. Солоність води в затоці близько 13‰. Гідрорежим Кривої затоки визначається, головним чином, Азовським морем. Вплив на нього мілководної річки Грузький Єланчик та кількох інших невеликих пересихаючих влітку річок майже не виявляється.

Фізичні особливості водозбірної території: Крива затока є невеликою затокою Азовського моря. Її північний берег материковий, а східний утворений Кривою косою, довжина якої становить 10 км. Угіддя постійно видозмінюється внаслідок впливу осінніх та весняних штормів, що може спричинити утворення нових солоних озер.

Гідрологічна цінність: Угіддя відзначається багатою фауною гідробіонтів.

Тип ВБУ: А, Е

Екологічні особливості: Основними біотопами угіддя є заболочені і дюнні луки, угруповання відкритої води та галофітні ценози з переважанням видів: куширу темно-зеленого *Ceratophyllum demersum*, рдеснику гребінчастого *Potamogeton pectinatus*, різухи морської *Najas marina*, очерету звичайного *Phragmites australis*, куги озерної *Schoenoplectus lacustris* і Табернемонтана *S. tabernaemontani*, рогозу Лаксмана *Typha laxmannii*, осоки колхідської *Carex colchica*, куничнику наземного *Calamagrostis epigeios*, галіміони черешкуватої *Halimione pedunculata* і бородавчастої *H. verrucifera*, кермеку Мейера *Limonium meyeri*, подорожнику Корнута *Plantago cornuti*, покісниці розставленої *Puccinellia distans*, аргузії сибірської *Argusia sibirica*, полину сантонінського *Artemisia santonica*, катрану понтійського *Crambe pontica*, миколайчиків приморських *Eryngium maritimum*, солодки щетинистої *Glycyrrhiza echinata* і голої *G. glabra*, лещиці пронизанолистої *Gypsophila*

paniculata, колосняку чорноморського *Leymus sabulosus* та камки морської *Zostera marina*. На мілководдях та прибережних ділянках затоки найпоширенішою є повітряно-водна (утворена очеретом звичайним *Phragmites australis*, кугою Табернемонтана *Schoenoplectus tabernaemontani*, бульбокомишом морським *Bolboschoenus maritimus* й іншими видами) та водна (утворена рупією морською *Ruppia maritima*, камкою морською *Zostera marina* й іншими видами) рослинність.

Цінна флора: На підвищених ділянках уздовж узбережжя зростають види з Червоної книги України: тамарикс стрункий *Tamarix gracilis*, астрагал дніпровський *Astragalus borysthenicus* (ендемик), карагана скіфська *Caragana scythica* (ендемик), морковниця прибережна *Astrodaucus littoralis* (ендемик), пирій ковилолистий *Elytrigia stipifolia*, ковила волосиста *Stipa capillata*, ковили найкрасивіша *S. grafiiana* і Лессінга *S. lessingiana*, а також рідкісна лікарська рослина – солодка гола *Glycyrrhiza glabra*.

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis* та лисиця звичайна *Vulpes vulpes*.

Птахи. В межах угіддя зареєстровано 254 види птахів, з них гніздяться 32 види. Основу орнітофауни складають представники водно-болотного комплексу. Загальна кількість птахів, що тут гніздяться, становить 10,5–15 тис. пар. Найчастіше та у найбільшій кількості представлені мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (5 тис. пар), реготун чорноголовий *L. ichthyaethus* (1200 пар), мартин звичайний *L. ridibundus* (100–250 пар), крячок рябодзьобий *Sterna sandvicensis* (3–4 тис. пар), малий *S. albifrons* (250–400 пар) і річковий *S. hirundo* (2,5–3,5 тис. пар). Основними місцями гніздування є зарості вищої водної рослинності, піщані та черепашкові береги, солончаки, солончакові болота. З червонокнижних видів гніздяться морський зуйок *Charadrius alexandrinus* (25–50 пар), дерихвіст лучний *Glareola pratincola* (25–70 пар). Слід також вказати чаплю велику білу *Egretta alba* (50–70 пар). У сезонних скупченнях налічується до 25–30 тис. особин, зокрема взимку тут збираються кілька тисяч гусей роду *Anser* – переважно на затоці, лимані та озерах. У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені крячок білокрилий *Chlidonias leucopterus* (1 тис. ос.), крячок чорний *Chlidonias niger* (2,5 тис. ос.), чапля велика біла *Egretta alba* (260 ос.), мартин малий *L. minutus* (5–7 тис. ос.), мартин звичайний *L. ridibundus* (5–10 тис. ос.), крячок річковий *Sterna hirundo* (5 тис. ос.).

Риби: Тут мешкають реліктові види риб – білуга чорноморська *Huso huso ponticus* (Червона книга України) та севрюга *Acipenser stellatus*, яка є об'єктом промислового лову.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя має велике значення для екологічної просвіти, рекреації та наукових досліджень; це традиційне місце рибальства для місцевих жителів.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форма власності. Прилеглі землі: державна, колективна, приватна форми власності.

Поточне землекористування: ВБУ: впроваджується, але обмежується і контролюється експлуатація природних ресурсів (рибництво, рибальство, полювання, рекреація тощо). Прилеглі землі: здійснюються всі перелічені вище форми природокористування, а також традиційне фермерство (випасання худоби, виноградарство, іригація тощо).

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Угіддю загрожують стічні сільськогосподарські та промислові води, підвищення рекреаційного тиску, надмірне випасання худоби та випалювання очерету. Крім того, місцеві жителі збирають яйця та пташенят водоплавних птахів, а також полюють на дорослих особин. Із розширенням економічної діяльності та рекреації, територія природних біотопів угіддя зменшуватиметься.

Вжиті природоохоронні заходи: Угіддя включає дві природоохоронні території – орнітологічний заказник «Кривокоський лиман» та пам'ятку природи державного значення «Крива Коса».

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Відведення території всього угіддя під природний заповідник.

Проведені наукові дослідження: Наукові дослідження проводять співробітники Інституту зоології НАН України, Мелітопольського педагогічного університету та Донецького державного університету.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поінформованість та освіта у сфері збереження довкілля забезпечується загальноосвітніми школами. Крім того, спеціалісти університетів та інших організацій читають лекції для основних зацікавлених груп населення.

Сучасний стан рекреації та туризму: У межах угіддя практикується неорганізований туризм.

Юрисдикція: За охорону і збереження угіддя відповідають землевласники, землекористувачі та місцеві органи влади. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екобезпеки в Донецькій області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів в Донецькій області. Адреса: пр. Миру, 2б, м. Донецьк, 83050; тел: (0622) 340 0006, e-mail: postmaster@ecology.donetsk.ua

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.